

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRACTICAL PSYCHOLOGISTS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS: METHODOLOGICAL ASPECT

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти, а саме висвітленню її методологічних аспектів. Актуалізовано включення майбутніх психологів у методологічну сферу практичної діяльності, що сприяє ефективному розв'язанню сучасних психологічних проблем кожної соціалізованої особистості.

Здійснено розгляд поняття «методологія», яке в нашому розумінні є надважливим способом пізнання наукового буття й слугує наслідком досконалого дієво-практичного мислення та результативної діяльності психологів. Доведено, що методологія педагогіки визначається системою методологічних принципів, які спрямовані на методологічне забезпечення різних видів практикування з чіткою регламентацією методологічної роботи. Відповідно, теорія підготовки фахівців соціогуманітарної сфери є методологічним віддзеркаленням ідей, розумінь та оцінок учених, поєднує їхні думки та наукові умовиводи в процесі пояснення фактів, що мають місце у професійній діяльності. Методологічні аспекти професійної підготовки майбутніх психологів розкрито в руслі фундаментальних досліджень вчених, котрі вважають їх дієвим способом зреалізованої мислєдіяльній рефлексії щодо об'єкта вивчення, процесом інтенсивного застосування складної системи підходів, парадигм, засобів та ін. для осягнення конкретних фактів соціально-психологічної дійсності, практичним освоєнням оточуючого психологічного світу, який бере початок від пізнання об'єкта до самопізнання та самотворення самого себе в ньому. Зауважено, що в методологічній діяльності практичного психолога важливе місце відводиться науковому підходу з уприсутненням ідеального об'єкта, котрий виділяється із предмета наукового пізнання. Відповідно, методологія у професійній підготовці допомагає забезпечити чіткість та ясність постановки наукової і практичної проблеми, здійснити світоглядну інтерпретацію наукових результатів, виробити стратегію розвитку психологічної науки та її практичної діяльності, заохочує до розвитку науки і практики, визначає специфічні засоби та методи для вирішення поставлених завдань, дає змогу описати й оцінити діяльність науковця чи дослідника-практика.

Ключові слова: професійна підготовка, методологія, заклади вищої освіти, практичний психолог.

The article is devoted to one of the topical problems of training of future psychologists in institutions of higher education, namely to highlighting its methodological aspects. The inclusion of future psychologists in the methodological sphere of practical activity, which contributes to the effective solution of modern psychological problems of every socialized person, is actualized.

The concept of «methodology», which in our understanding is an important way of knowing scientific existence and serves as a consequence of perfect effective-practical thinking and effective activity of psychologists, is considered. It is proved that the methodology of pedagogy is determined by the system of methodological principles, which are aimed at methodological support of different types of practice with clear regulation of methodological work. Accordingly, the theory of training specialists in the socio-humanitarian sphere is a methodological reflection of the ideas, understandings and evaluations of scientists, combines their thoughts and scientific conclusions in the process of explaining the facts that take place in professional activity.

Methodological aspects of the training of future psychologists are revealed in line with the fundamental researches of scientists who consider them to be an effective way of realizing the thought-reflection to the object of study; the process of intensive application of a complex system of approaches, paradigms, tools, etc. to grasp specific facts of socio-psychological reality; the practical development of the surrounding psychological world, which starts from the knowledge of an object to self-knowledge and self-creation of itself in it. It is noted that an important place in the methodological activity of the practical psychologist is given to the scientific approach with the presence of an ideal object, which stands out from the subject of scientific knowledge. Accordingly, the methodology in professional training helps to ensure the clarity of the statement of scientific and practical problems, to make a world-view interpretation of scientific results, to develop a strategy for the development of psychological science and its practical activity, encourages the development of science and practice, identifies specific tools and methods for solving problems, gives the ability to describe and evaluate the activities of a scientist or researcher-practitioner.

Key words: professional training, methodology, institutions of higher education, practical psychologist.

УДК 378.21(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-1-29>

Ребуха Л.З.,

докт. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології
та соціальної роботи
Тернопільського національного
економічного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Професія психолога визначається змістовленою діяльністю, адже психолог постійно перебуває в контакті з внутрішнім світом іншої людини під час розв'язання її особистісних завдань. Нині виникає потреба у фахівці-психологу з такими індивідуальними характеристиками, які б повсякчас помагали особі, що звернулася за допомогою, розкрити

найбільш сприятливі внутрішні умови для власного саморозвитку, самосвідомості та зреалізування особистісних змін. Із роками сучасна вітчизняна психологічна теорія і практика поповнилася новими думками, міркуваннями, підходами тощо як загальнотеоретичного характеру, так і прикладного спрямування. Тому у процесі набуття освіти актуалізується включення майбутніх психологів

гів у методологічну сферу практичної діяльності, що дає їм змогу збагатити свої знання, навички та вміння; ознайомлення з діяльністю в царині методологічних досліджень та методологічного забезпечення для ефективного розв'язання сучасних актуальних психологічних проблем людини, її потреб та очікувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Професійну підготовку майбутніх психологів розглядали науковці В. Білик, О. Бондаренко, О. Матвієнко, В. Панок, Л. Прудка, В. Семиченко, Н. Чепелева, С. Шандрук та ін., які запропонували фундаментальні концептуальні положення, окреслили межі оволодіння професійною компетентністю, розглядали можливість впровадження в навчальний процес інноваційних професійно-освітніх технологій, виокремлювали шляхи формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності тощо. Досліджували професійну підготовку психологів у закладах вищої освіти у площині професійного мислення С. Максименко, А. Фурман, соціальну активність розглядали М. Гуліна та В. Сагарда, аналізували професійну креативність та професійну компетентність І. Зязюн, В. Моляко, В. Рибалка, науково-дослідницьку діяльність досліджували Л. Карамушка, Л. Ребуха, Т. Яценко. Проте на сучасному етапі розвитку вищої школи постає об'єктивна потреба в окресленні важливості методології у підготовці практичних психологів та визначенні її ролі в майбутній професійній діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Методологія як система дієвих принципів та ефективних способів організації й побудови теоретичної і практичної діяльності, які обґрунтовують застосування методів пізнання та перетворення конкретної реальності, що ґрунтовно відповідає на запитання «Навіщо?», «Задля чого?», «Чому саме так?» та ін., належить до діяльності науковця дослідника або дослідника-практика й має першочергове значення.

Мета статті – розкрити сутність та важливість використання методологічних аспектів у професійній підготовці майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти. Для досягнення означеної мети потрібно розкрити сутність поняття «методологія» як важливого способу пізнання наукового буття, системи теоретичних знань та науково-дослідної діяльності, особливої професійної роботи над мисленням, схарактеризувати зумовленість прикладної методології, визначити взаємозв'язок між науковими розвідками методологічних аспектів професійної підготовки майбутніх психологів та фундаментальними дослідженнями вчених.

Виклад основного матеріалу. Динамічний розвиток соціальних взаємозв'язків, поглиблення суспільних та соціокультурних змін, заміна узвича-

ених цінностей, моральних і духовних орієнтирів є причиною того, що нині актуалізується фахова діяльність практичних психологів у суспільстві. Саме методологія стала одним із довершених дороговказів, який спрямований на чітке структурування складних теоретичних ідей, принципів, понять, фактів для здобуття у процесі наукових пошуків нових знань. Поняття «методологія» як важливий спосіб пізнання наукового буття є результативним та дієво-практичним мисленням у досягненні наукової істини, «наука і мистецтво досконалого мислення та ефективної діяльності в усіх сферах суспільного життя» [7, с. 18–20; 12, с. 27]. Водночас методологію трактують як систему конкретно-філософських методів людського пізнання, що складається із сукупності певних методів наукової діяльності, як сукупність специфічно-зорієнтованої системи, що діяльнісно залучає принципи, категорії, наукові теорії, парадигмальне підґрунтя та методи, які специфічні за цільовим призначенням і пов'язані з виконанням діяльності [8, с. 101].

У педагогіці В. Білик [1], А. Вознюк [2], Н. Іванова [5], А. Фурман [11] методологію досліджують із позицій гносеологічної функції, В. Рибалка [9], С. Сисоєва [10] – педагогічного пізнання; І. Мельничук [6], Л. Ребуха [7] з урахуванням гносеологічно-діяльнісної спрямованості. Сенс методології педагогіки проявляється в діалектичному методі здійснення поставлених наукових завдань із метою виявлення та розв'язання неузгодженостей у предметі дослідження, діяльності, спілкуванні, мисленні та ін. Методологія педагогіки визначається системою методологічних принципів та дієвою організацією ефективних способів побудови продуктивної теоретично-практичної діяльності і розглядається як система теоретичних знань та науково-дослідної діяльності.

Науковець Г. Дутка методологічний розподіл розглядає в царині методологічних досліджень та методологічного забезпечення. Перший вид діяльності націлює науковців на виявлення закономірностей і практичних шляхів ефективного розвитку педагогічної науки, окреслення принципів підвищення якості педагогічних досліджень, аналізу категорійно-понятійного апарату та якісного методичного забезпечення. Для другого виду діяльності, методологічного забезпечення, важливими є методологічні знання, що націлюють на ефективне обґрунтування програми дослідження й дієве оцінювання його якісних характеристик [4, с. 15–16]. Одночасно прикладна методологія зумовлена потребами історичного розвитку людства й існувала ще до появи науки як винятково важливої, історично-перехідної форми організації упорядкованих знань і мислення.

Нині науковці-теоретики багато уваги приділяють професійно-науковій діяльності та особливій професійній роботі над мисленням. Зазначене

поєднання спрямоване на критичне осмислення реальної дійсності, адже дає змогу здійснювати аналіз недоступних істин, нормотворити об'єктивно нові, фундаментальні знання, оновляє наукові теорії і концепції, досліджує сучасні способи та засоби вирішення науково-педагогічних проблем. Відповідно, науковець А. Фурман вказує, що методологія як наддосконала форма мислення та продуктивна діяльність синтезує реальну в часі мислєдіяльність, котра зорієнтована на колективну форму роботи [11, с. 25].

Підтримуючи положення, що методологування є професійною діяльністю, котра може здійснюватися як індивідуально, так і колективно, І. Мельничук та Л. Ребуха розкривають теорію підготовки фахівців соціогуманітарної сфери з позицій методологічного розгляду комплексу поглядів та ідей учених, цілісного поєднання їхніх узагальнених думок і наукових висновків до розтлумачення фактів, котрі відображають найважливіші зв'язки певної галузі професійної дійсності [6; 7].

Здійснюване практичним психологом методологування у сфері фахової чи науково-дослідницької діяльності дає змогу здійснити аналіз наявного і дієво спроектувати майбутній розвиток теоретичного знання про той чи інший соціально-психологічний об'єкт. Тоді ж як психолог-науковець критеріально обґрунтовує ці знання за допомогою системної мислєдіяльносної методології, котра по-новому окреслює нинішній світ людського буття в соціумі. У зазначений спосіб методологічно-професійна діяльність залучає усі допустимі (традиційні та інноваційні) форми методологічної практики психолога. Отже, методології відводиться провідна роль у налагодженні взаєморозуміння та взаємодії між психологами-теоретиками і психологами, які є практикуючими дослідниками.

Наукові розвідки методологічних аспектів професійної підготовки майбутніх психологів, що знаходять відображення в практиці професійної діяльності, не обходяться без фундаментальних досліджень вчених, які служать: дієвим способом реалізації мислєдіяльносної рефлексії стосовно вивчення соціального об'єкта; процесом посиленого застосування складної системи підходів, парадигм, моделей, інструментів та ін. для осягнення реальних фактів соціально-психологічної дійсності; практичним освоєнням оточуючого соціально-психологічного світу: від пізнання об'єкта до самопізнання та самотворення самого себе [7, с. 18–19].

Через це в методологічній діяльності практичного психолога важливе місце відводиться науковому підходу. Для нього характерні об'єктивно-наукові складники: присутність ідеального об'єкта, котрий виділяється із предмета наукового пізнання; послідовного обґрунтування способів, методів дослідження та проведення експериментальних розвідок на доведення правильності вико-

ристання дієвих засобів пізнання індивідуальних якостей обстежуваної особистості.

У розумінні науковця С. Гончаренка мислення отожднюється з рефлексією як результативним роздумуванням над особистою фаховою діяльністю. Тоді ж як методологічність є цінною властивістю сучасного науково-теоретичного мислення, визначається усвідомленим ставленням до засобів та є важливою умовою діяльності щодо ефективного формування і дієвого вдосконалення наукового знання. Тому методологія практичного психолога є теоретичним вченням, із характерними вихідними положеннями, способами пізнання, пояснювальними схемами та ін. [3, с. 72].

Отже, методологія у професійній підготовці практичного психолога:

- забезпечує чіткість та ясність постановки наукової і практичної проблеми як із сторони змісту, так і зі сторони форми, оскільки на основі визначених принципів і певних методологічних норм уможливлено грамотно та вдало сформулювати проблему чи запитання, які варто розв'язати практичному психологу;

- здійснює світоглядну інтерпретацію результатів науки, позаяк будь-яке відкриття, будь-які нові факти й отримані результати вимагають свого пояснення і включення їх у систему вже відомих знань, тобто намагання їх пояснити з позиції наявної методології, або ж потребують перегляду деяких методологічних принципів;

- дає змогу виробити стратегію розвитку психологічної науки і практичної діяльності для бачення подальших перспектив у майбутньому;

- стимулює сам процес розвитку науки і практики.

Відповідно, на зміну застарілим методологічним принципам, які не відповідають новим науковим показникам, приходять нові методологічні підходи, що дають змогу чітко побачити діапазон нових можливостей, краще усвідомити нові теоретичні та практичні перспективи, чітко зрозуміти виявлені феномени та їх унікальні властивості. Усвідомлення нових перспектив, чітке розуміння того, що вже відомо, а що ні, *спонукує* науковців до діяльності та не тільки їх, але й дослідників-практиків, котрі інтуїтивно прокладають шлях, часто навіть не знаючи про всі майбутні труднощі і небезпеки, *визначає* специфічні засоби та методи для вирішення поставлених завдань, *дає змогу* описати і оцінити саму діяльність науковця чи дослідника-практика та *виробляє* рекомендації й правила (норми), якими він має керуватися у своїй діяльності. Йдеться про аналіз самої структури особистісної діяльності, що включає мотивацію, мету, завдання, дії, засоби і методи, самооцінку та ін.

Сутність методології у професійній підготовці психологів полягає в тому, що вона допомагає розглянути не лише об'єкт, а й особу, котра вивчає або

перетворює цей об'єкт та їх різносторонню взаємодію. Це особливо важливо для практичної психології, в якій «об'єкт» сам є «суб'єктом», оскільки клієнт завжди впливає на психолога і тому треба з методологічних позицій зрозуміти і пояснити всі аспекти їхньої паритетної взаємодії як двостороннього процесу. Тому психолог-практик, який у своїй діяльності не враховує багатозначну роль методологічних аспектів у взаємодії з клієнтом, часто не розуміє того, що сам робить і куди рухається.

Висновки. Підсумовуючи, можемо констатувати, що використання методологічних аспектів у професійній підготовці майбутніх практичних психологів сприяє вирішенню питання щодо структурування категорійно-понятійного апарату, успішному поєднанню в навчанні практичних психологів загальної і спеціальної підготовки та освітніх і професійних змістових блоків, здійсненню належної організації навчального процесу у вищій школі, більш ґрунтовному виокремленню особливостей професійної діяльності психолога та його практичному спрямуванню. Перспективним напрямом подальших наукових розвідок стане виокремлення системи професійної підготовки практичних психологів у закладах вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білик В.Г. Місце природничо-наукової підготовки у формуванні професійної спрямованості майбутніх психологів у вищих навчальних закладах. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка. 2017. Вип. 143. С. 219–222.*
2. Вознюк А.В. Педагогическая парадоксология: аксиоматический, теоретический, прикладной аспекты: моногр. Житомир : Рута, 2016. 542 с.
3. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
4. Дутка Г. Філософські та загальнонаукові передумови фундаменталізації змісту професійної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти. 2004. № 6. С. 18–24.*
5. Іванова Н.В. Мислення як діяльність у вимірах смислу та інтерпретації: соціально-філософський аналіз. *Science Rise. 2017. № 1 (30). Т. 1. С. 51–55.*
6. Мельничук І.М. Філософсько-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій. *Медична освіта. 2012. № 3. С. 55–60.*
7. Ребуха Л.З. Сутнісний аналіз рівнів методологування науково-професійної соціальної роботи. *Science Rise: scientific journal: Pedagogical Education. 2017. Vol. 2 (10). P. 18–21.*
8. Ребуха Л.З., Василик Н.С. Принципи професійної підготовки фахівців із соціальної роботи. *Освітній простір XXI століття: реалії, новації, перспективи : збірник тез наук.-практ. конф., Тернопіль, 23 лют. 2017 р. Тернопіль : ТНЕУ «Економічна думка», 2017. С. 101–102.*
9. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : навч. посібник. Одеса : Вид-во «Бакаєв В.В.», 2009. 575 с.
10. Сисоєва С.О., Козак Л.В. Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи : навч. посібник / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2016. 155 с.
11. Фурман А.В. Ідея і зміст професійного методологування : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 378 с.